

Overbruggen

Verbinden van vernieuwingsonderwijs en onderzoek

Patrick Sins en René Berends (red)

Deventer, November 2020

Saxion Progressive Education
UNIVERSITY PRESS

Colofon

Deze bundel is het resultaat van een samenwerking van het lectoraat Vernieuwingsonderwijs van Saxion Hogeschool en Hogeschool Thomas More, het lectoraat Waarde(n) van vrije schoolonderwijs van Hogeschool Leiden en De Activiteit, het onderzoeks-, nascholings- en ontwikkelinstituut voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs. In deze instituten trekken onderzoekers samen met leraren, organisaties en scholen op om aan de hand van onderzoek de kwaliteit van het (traditioneel) vernieuwingsonderwijs en de professionalisering van leraren te bevorderen.

Deze uitgave is gepubliceerd in de inspiratiereeks van Saxion Progressive Education University Press, een samenwerkingsverband van het lectoraat Vernieuwingsonderwijs van de Academie voor Pedagogiek en Onderwijs van Saxion Hogeschool in Deventer en Leonon Media Publishers.

November 2020
Saxion Progressive Education University Press

Overbruggen: Verbinden van vernieuwingsonderwijs en onderzoek
is een uitgave van Saxion Progressive Education University Press

Redactie
Patrick Sins en René Berends

Auteurs
Lorien de Koning, Wouter Modderkolk, Patrick Sins, Ineke Vermeulen, Lida Klaver, Laurence Guérin, Akke Faling, Saskia Snickers, René Berends, Marjolein ten Cate, Bert van Oers, Jaap Meijer, Aziza Mayo, Bea Pompert, Ingrid Küppers, Jeroen Bron, Michiel Bos, Jaap de Brouwer, Vera Otten-Binnerts, Chiel van der Veen, Femke van der Wilt en Lotte Neering

Cartoons
Suus van den Akker

Foto's
Auteurs en lectoraat Vernieuwingsonderwijs

ISBN 978-94-92618-42-9
NUR 100

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Patrick Sins en René Berends	
Voorwoord	10
Tijl Rood	
1 Lorien de Koning	14
Ontwerponderzoek naar het verankeren van historisch redeneren in Ontwikkelingsgericht Onderwijs	
2 Wouter Modderkolk	27
Het raadsel ontsluiten: toetsen als een waarneming in het licht van onze pedagogische opdracht	
3 Patrick Sins en Ineke Vermeulen	37
Zelfsturend leren begeleiden: ben jij Koning Eland of Haas?	
4 Lida Klaver en Laurence Guérin	47
Autonomie bevorderen door groepsgewijs probleem oplossen: een aanpak voor burgerschapsvorming	
5 Akke Faling	57
Vrijeschoolonderwijs als uitnodiging om volwassen in de wereld te willen zijn	
6 Saskia Snickers	66
Wie niet vraagt, die niet vindt! Engagement voor het leren op school	
7 René Berends	76
Ronddolen in het begrip Brede Vorming	
8 Marjolein ten Cate en Bert van Oers	92
Het Naaiatelier als voorbeeld van theorie-gestuurde onderwijsinnovatie	

9 Jaap Meijer	100
Bevorderen ondernemende houding van kinderen in de stamgroep	
10 Aziza Mayo	110
De brede vormende werking van het periodeonderwijs in de vrijeschool: intenties en handelen	
11 Bea Pompert en Ingrid Küppers	119
Lezen en schrijven doe je samen	
12 Jeroen Bron	128
Leerlingen laten participeren in leerplanontwikkeling	
13 Michiel Bos	139
Het papier is de wereld	
14 Jaap de Brouwer en Vera Otten-Binnerts	149
Bittere noodzaak: maak je concept meetbaar!	
15 Chiel van der Veen, Femke van der Wilt en Lotte Neering	163
Goede gesprekken in Ontwikkelingsgericht Onderwijs door de MODEL2TALK-interventie	

Inleiding

Patrick Sins en René Berends

De industrialisatie in West-Europa aan het eind van de negentiende eeuw, zorgde ervoor dat de behoefte aan onderwijs snel groeide. Hierdoor ontstonden onderwijsstelsels die georganiseerd werden volgens het leerstofjaarklassensysteem. Kinderen in dezelfde leeftijd werden groepsgewijs door het curriculum geleid.

Deze klassikale scholen riepen al snel reacties op. Er ontstond een brede tegenbeweging die we tegenwoordig kennen als de reformpedagogiek. Hoe divers de afzonderlijke reformpedagogen ook waren, ze vonden elkaar in hun ongenoegen met het leerstofjaarklassensysteem met haar frontale en gedisciplineerde stilzit- en luisteronderwijs. Leerlingen zijn er te passief, er wordt geen rekening gehouden met verschillen tussen kinderen en het onderwijs is vervreemd van processen in de samenleving. Eensgezind pleiten de vernieuwers voor een ruimere kijk op de doelen van onderwijs en een andere inrichting ervan. De vernieuwers streefden naar meer humaniteit in de klas en naar een minder autoritaire en meer gelijkwaardige relatie tussen de leraar en de leerlingen. De natuurlijke ontwikkeling en het zintuiglijk ervaren van kinderen kregen meer aandacht en het onderwijs werd meer activerend en meer authentiek door aan te sluiten bij de leef- en belevingswereld van de kinderen zelf. Diverse pedagogisch-didactische vernieuwingen werden de school binnengehaald, zoals ervaringsleren, het sociaal, onderzoekend, ontwerpend en probleemoplossend leren en het werken in de zone van de naaste ontwikkeling van kinderen.

Momenteel maakt het vernieuwingsonderwijs substantieel deel uit van het Nederlandse onderwijs. Bovendien blijft het aantal scholen groeien en neemt ook de belangstelling ervoor in andere landen toe. Ook al gaan de ideeën van mensen als Montessori, Petersen, Parkhurst, Freinet, Steiner en Vygotsky inmiddels al jaren mee, kritiek op de 'oude school' heeft nauwelijks aan belangstelling ingeboet. Sterker nog, vernieuwingsonderwijs is tegenwoordig immens populair.

Dit boek brengt de diverse vernieuwingsstromingen bij elkaar waarbij het credo overbruggen centraal staat. Er wordt een verbinding gelegd tussen de vernieuwingsbewegingen afzonderlijk, tussen hun theorieën en praktijken, maar ook tussen de praktijk van het vernieuwingsonderwijs en het onderzoek dat naar deze praktijk uitgevoerd wordt. Doel is om meer van en met elkaar te leren.

Na een inspirerend voorwoord van Tijn Rood, directeur van basisschool De Verwondering en bestuurslid van Stichting De Verwondering, volgen vijftien bijdragen van onderzoekers en leraren uit het vernieuwingsonderwijs. Alle auteurs in dit boek zijn op een of andere manier verbonden aan het lectoraat Vernieuwingsonderwijs van Saxion Hogeschool in Deventer en Thomas More Hogeschool in Rotterdam, het lectoraat Waarde(n) van vrijeschoolonderwijs van Hogeschool Leiden en De Activiteit, het onderzoeks-, nascholings- en ontwikkelinstituut voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs. De samenwerking die de Nederlandse Dalton Vereniging, de Nederlandse Montessorivereniging, de Nederlandse Jenaplan Vereniging, de Vereniging van Vrijescholen, de Academie voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs en de Vereniging voor Freinetpedagogie op het terrein van onderwijsvernieuwing op bestuurlijk niveau in het Netwerk SOVO hadden, wordt in dit boek voortgezet door samen inhoudelijk op te trekken.

Voorwoord

Tijl Rood*

Het is zomer, het is warm. Een bromvlieg tikt tegen het raam. Jonathan kijkt naar zijn papier, een vraag over de metselaar en de hoeveelheid stenen. Jonathan kijkt naar de bromvlieg. Geen wonder dat hij naar buiten wil; buiten is het warm. Binnen ook, maar anders. Hij zou zelf wel een bromvlieg willen zijn. Dan zou hij naar die wolk vliegen, de enige die zichtbaar is in het frame van het raam. Hij zou wel willen weten of het zo zacht is als tien zachte matrassen, als je op die wolk zou liggen. Jonathan kijkt weer naar zijn papier. "Nog vijf minuten", zegt de juf.

En vanochtend vroeg, toen hij ging plassen, waren de wolken nog roze. Hoe zou dat smaken, roze wolk? "Pennen neer", zegt de juf.

De juf kijkt de toetsen na. Het is warm. Een vlieg tikt tegen het raam. "Stom beest", mompelt de juf. "Ga iemand anders afleiden." Jonathan heeft zijn toets niet afgemaakt. Dat wordt een IV. Ze weet het al, ze heeft hem zo vaak getoetst. Als ze nu maar niet wéér het verhaal van de schoolleider aan moet horen over het inspectiebezoek.

De schoolleider zucht. Te warm. Stomme vlieg. Stond er niet ergens nog een bus gif? Oh nee, we zijn duurzaam tegenwoordig. De Cito's vallen weer niet mee. Hoe kan het ook anders met alles wat moet tegenwoordig. Burgerschap moet. Ondernemend leren moet. Bewegen moet. Eigenaarschap moet. Leerlingparticipatie moet. Techniek moet. En dan ook nog inspectiebezoek.

De inspecteur schudt langzaam haar hoofd. Het Tierelantijntje schuurt weer gevaarlijk dicht tegen 'zeer zwak' aan. Het is dat het zo warm is. Ze weet dat ze haar woorden zorgvuldiger zal moeten kiezen als ze de school een onvoldoende geeft. Een bromvlieg weet eindelijk de weg naar de buitenlucht te vinden. Misschien komt het wel goed. Wat strenge woorden en dan maar door de wimpers kijken. Teveel zwakke scholen leidt tot kritische stukken in de krant.

* Tijl Rood is directeur van Basisschool De Verwondering in Monnickendam.

De journalist zweet. Liever zou hij naar het park gaan. Maar het stukje over de alarmerende positie van Nederland op de ranglijsten van Pirls en Pisa moet eerst af. Nederland zakt naar en hopeloze veertiende plek. Belachelijk natuurlijk. Hopelijk komen er Kamervragen van. Een vlieg landt zoemend op het raam.

De reis van de vlieg is ook de reis van de data van Jonathans toets. De kwaliteit van het onderwijs dat hij krijgt, hangt natuurlijk niet af van zijn antwoord op die vraag over de stenen en de metselaar. Dat weten we al heel lang. Dit is waar traditionele onderwijsvernieuwers als Montessori, Parkhurst, Steiner, Freinet en Petersen al tegen in het verweer kwamen. Onderwijs beoogt meer dan alleen goede toetscores. Veel meer. In 1991 schreef wijlen professor Martin Haberman: "Wanneer leerlingen zich bezighouden met vraagstukken die zij van vitaal belang vinden, dan is er sprake van goed onderwijs. Wanneer leerlingen zich bezighouden met het begrijpen van verschillen tussen mensen, dan is er sprake van goed onderwijs. Wanneer leerlingen ondersteund worden om concepten te begrijpen in plaats van alleen maar geïsoleerde feiten aangereikt krijgen, dan is er sprake van goed onderwijs. Wanneer leerlingen actief worden betrokken, dan is er sprake van goed onderwijs. Wanneer leerlingen in heterogene groepen werken, dan is er sprake van goed onderwijs. Wanneer leerlingen bezig zijn met hun werk kritisch te beoordelen en te perfectioneren, dan is er sprake van goed onderwijs. Wanneer leerlingen reflecteren op zichzelf, hun eigen leven en hun overtuigingen, dan is er sprake van goed onderwijs."

Al deze voorwaarden passeren in deze publicatie de revue. We weten dat het moet, maar struikelen vaak over het hoe. En veel scholen glibberen dan toch maar weer terug in het vertrouwde opbrengstgerichte werken, onder zachte aandrang van het toezichtstelsel.

Hoe armetierig dat feitelijk is, zie je pas goed als je een ander soort vergelijking maakt dan op basis van Pirls- en Pisa-scores: tussen de Nederlandse praktijk bijvoorbeeld en een internationale school met het International Baccalaureate, of een montessorischol in Australië of Zweden. Scholen waar de ambities en gedachten van onderwijsvernieuwers dagelijks in praktijk gebracht worden, hoef je gelukkig - ook in Nederland - niet meer met een lantaarntje te zoeken. Natuurlijk vinden daar ook lessen plaats. Misschien zelfs volgens het effectieve directe

instructiemodel, maar de gewenste opbrengsten zijn breder gedefinieerd dan de route die de bromvlieg uit de eerste alinea's aflegt.

Ik ben blij dat in deze bundel het 'hoe' ruime aandacht krijgt. De onderwijswetenschap die de dagelijkse praktijk van het schoolgebouw ontmoet, doordat bijdragen praktisch toepasbaar en lekker leesbaar zijn, daar zouden we meer van moeten hebben. Daar zouden we meer de tijd voor moeten nemen.

Ik weet: er is een 'mer à boire' aan ideeën en 'best practices' die het onderwijs zouden kunnen verrijken en naar een hoger plan kunnen tillen. Dat intimideert soms ook wel. Professionals voelen zich dan overvraagd en trekken als een schildpad hun pootjes in. Meer inclusief onderwijs, betere kennis van burgerschap, minder homohaar, meer bewegen, werken aan metacognitieve vaardigheden: er is zoveel, dat je de neiging hebt om te kijken naar wat je al hebt en doet om maar snel het groene vinkje te zetten.

Focus is daarom belangrijk en keuzes durven maken ook. Ik werk op een vernieuwende school, maar heb een dikke streep gezet door zelf navigeren langs leerdoelen. Ook heb ik de permanent marker ingezet voor het werken met portfolio's en formatief evalueren.

Natuurlijk voel ik dan wel eens een steek van jaloezie als ik lees hoe goed collega-scholen dat al voor elkaar hebben. Maar in alles het beste willen zijn, levert vroegtijdige burn-outs op.

Ik hoop dat veel mensen dit boek lezen met de comfortabele ruggensteun om alles te onderzoeken en alleen het goede te behouden. Laat het beste niet de vijand worden van het goede. Maar verlies nooit het heilige vuur waarmee je het onderwijs bent ingegaan. Maak je eigen keuzes en ga ervoor.

Ik wens iedereen veel leesplezier en bedank de samenstellers voor de grote eer die het is om het voorwoord te mogen schrijven!

Literatuur

Haberman, M. (1991). Pedagogy of poverty versus good teaching. Phi Delta Kappan, 73, 290-294. Op <https://ed618.pbworks.com/fHabermann,+M.+Pedagogy+of+Poverty.pdf>

Ontwerponderzoek naar het verankeren van historisch redeneren in Ontwikkelingsgericht Onderwijs

Lorien de Koning*

Een rijtje jaartallen ...

1320

1820

1920

2020

Waar gaat dit over? Bij '2020' gaat er misschien een belletje rinkelen. Ik schrijf dit hoofdstuk terwijl ons land in de greep is van het coronavirus. We zitten met zijn allen noodgedwongen thuis.

* Lorien de Koning is nascholer en onderwijsontwikkelaar bij De Activiteit, het landelijk centrum voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs.

In de inspiratiereeks van SPEUP zijn verschenen:

Patrick Sins (red). (2018).
iSELF. Aanpak voor het bevorderen van zelfsturend leren door leraren

René Berends en Patrick Sins (red). (2018).
Perspectieven op Dalton

René Berends (red). (2020).
Groep 3 Daltonproof

René Berends en Jaap de Brouwer (red). (2020).
Perspectieven op Montessori

Saxion Progressive Education
UNIVERSITY PRESS

SPEUP is een imprint van Leonon Media Publishers

www.leonon.nl

Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag, zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht c.q. de uitgever van deze uitgave door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in art. 17 lid 2 Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb.351) ex art. 16b, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.